

Тупицька Є. О.,
кандидатка юридичних наук,
доцентка, доцентка кафедри
цивільного права № 2
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого

МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

На сучасному етапі розвитку економічної системи України спостерігається уповільнення кредитного ринку та зменшення фінансової активності населення. Водночас прискорення процесів діджиталізації фінансового сектору дозволяє суб'єктам цивільного обороту отримувати кредитні кошти набагато швидше, використовуючи при цьому новітні ІТ-технології та мобільні додатки, що, у свою чергу, стає підставою для збільшення кількості так званих мікрокредитів і, відповідно, маніпулювань та шахрайських дій з ними. Вітчизняна нормативно-правова база також не вирішує проблеми, які виникають під час кредитування. Дуже часто у різних нормативно-правових актах містяться досить суперечливі положення, які створюють можливості для правових зловживань з боку як кредиторів, так і позичальників. У результаті цього сьогодні відбуваються зміни та здійснюється реформування законодавства, присвяченого регулюванню діяльності фінансових компаній, а також наданню ними фінансових послуг.

Однією із причин можливості вчинення правопорушень у фінансовій сфері є відсутність чіткої системи та алгоритмів механізму захисту прав учасників кредитних правовідносин. Дане поняття слід розглядати, як елемент комплексного механізму їх цивільно-правового регулювання, що включає в себе цивільно-правові, цивільно-процесуальні та адміністративно-правові способи захисту, які реалізуються в межах юрисдикційної та неюрисдикційної форм.

Якщо розглядати неюрисдикційну форму захисту, то поряд із традиційним здійсненням правомочною особою дозволених законом дій фактичного порядку та юридичного порядку, можна виокремити способи захисту, що реалізуються шляхом звернення до нотаріуса, а також застосування альтернативних способів врегулювання спорів між сторонами кредитного зобов'язання шляхом їх розгляду третейськими судами, або за участю медіаторів.

Зупиняючись докладніше на останніх двох способах реалізації учасниками кредитних відносин суб'єктивного права на захист, варто зауважити, що на початку 2000-х років, практика інституту третейського

вирішення кредитних спорів у значній мірі була дискредитована. Створені на той час постійно діючі третейські суди не забезпечували справедливий баланс інтересів споживачів та були орієнтовані скоріше на захист прав кредиторів (банків). Це зрозуміло стало причиною певних змін у законодавстві про третейське судочинство, які фактично унеможливили застосування цього інституту у кредитних правовідносинах. У зв'язку з цим необхідність розвитку інших форм позасудового вирішення відповідних спорів ставала все більш важливою як для банківського так і небанківського кредитування.

У 2017 році було прийнято Концепцію захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг, де пріоритетним завданням визнано створення правового механізму досудового розгляду скарг і розв'язання спорів між небанківськими фінансовими установами і споживачами. Одним із інститутів позасудової форми захисту є медіація як форма захисту, що відбувається за вибором учасників і має договірну природу, не виключаючи і судовий захист як основну юрисдикційну форму.

Відповідно до загальноприйнятого визначення медіація – це процес переговорів або вирішення спору, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна третя сторона (посередник), яка організує весь переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору і активно допомагає сторонам ідентифікувати та усвідомити свої інтереси, оцінити можливість досягнення компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить всіх учасників переговорів. Виходячи із наведеного визначення потребує з'ясування питання можливості віднесення медіації до юрисдикційної чи неюрисдикційної форми захисту.

Це питання доцільно розглянути не як загальнотеоретичну проблему а виходячи із тієї моделі медіації, впровадження якої в Україні вступило в завершальну фазу. В липні 2020 р. Верховна Рада у першому читанні прийняла проєкт Закону України «Про медіацію» (№ 3504).

У цьому законопроєкті при визначенні медіатора (ст. 1) акцент зроблено на тому, що це – «незалежна, нейтральна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію і не має повноважень щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору)». Тобто медіатор позбавлений офіційного статусу представника органу публічної влади і не діє як посадова особа певного юрисдикційного органу, а є лише посередником у вирішенні конфлікту, обраним сторонами конфлікту на добровільних засадах. Статтею 6 законопроєкту додатково зазначається, що «під час медіації медіатор, як нейтральна третя особа, повинен бути незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб». Загалом, приватноправовий статус медіатора вже сам по собі свідчить про належність цього інституту до неюрисдикційної моделі захисту. Разом з тим, така оцінка буде неповною без визначення природи рішення, яке приймається за результатами

медіації, і де відсутнє будь-яке спонукальне рішення, яке притаманне винятково юрисдикційній формі захисту. Результатом медіації є укладення угоди, де основним елементом є узгоджені сторонами медіації зобов'язання, способи та строки їх виконання, а також наслідки їх невиконання або неналежного виконання. Природа медіації саме і визначається тим, що ця угода має зобов'язально правову природу виключно в межах виконання вказаного договору. Важливо також враховувати те, що українська модель медіації орієнтується на підходи у праві Європейського Союзу, де виключається можливість примусового виконання рішення у будь-якому форматі.

Медіація теоретично може стати ефективним інструментом захисту прав учасників кредитних відносин, оскільки вона має ряд переваг порівняно із юрисдикційною формою захисту. Серед цих переваг варто звернути увагу на наступне: оперативність – на відміну від судового процесу, що може тривати роками, досягти угода за сприяння медіатора можна набагато швидше; професіоналізм – можливість залучення у якості медіатора спеціаліста, що не лише володіє спеціальними знаннями та навиками ведення переговорів але й обізнаний із специфікою фінансово-кредитної сфери; економічність – медіація позбавляє від значних витрат (у порівнянні із судовими витратами); наявність альтернативи – кожна із сторін спору має право у будь-який час звернутися до суду з цього ж самого предмету спору; конфіденційність – оскільки під час судового розгляду конфіденційність розгляду втрачається, а сторони мають особливу зацікавленість саме у конфіденційності. Однак навіть у випадку набуття чинності вказаним законом не варто очікувати швидкого впровадження цього інституту, оскільки він є рамковим і передбачає щодо окремих категорій спорів створення спеціального законодавства або внесення змін та доповнень до такого законодавства.